

LAO XAO

ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

- Cảm nhận được vẻ đẹp và sự phong phú của thiên nhiên làng quê qua hình ảnh các loài chim. Thấy được tâm hồn nhạy cảm, sự hiểu biết và lòng yêu thiên nhiên làng quê của tác giả ;
- Hiểu được nghệ thuật quan sát và miêu tả chính xác, sinh động và hấp dẫn về các loài chim ở làng quê trong bài văn.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LUU Ý

1. Bài *Lao xao* là một đoạn trích từ tập hồi kí – tự truyện *Tuổi thơ im lặng* của Duy Khán, một trong những tác phẩm được dư luận đánh giá cao trong mảng văn học thiếu nhi sau năm 1975. Qua những kỉ niệm thời thơ ấu và niên thiếu của mình ở một làng quê thuộc tỉnh Bắc Ninh, tác giả đã làm hiện lên bức tranh thiên nhiên và cuộc sống con người ở làng quê thuở trước, tuy rất đơn sơ, nghèo khó nhưng giàu sức sống, đậm đà tình người và không thiếu vẻ đẹp hồn hậu. Tác phẩm thấm đượm bản sắc văn hoá bền vững và độc đáo của làng quê. Đó chính là chiều sâu và nét đặc sắc của những bức tranh đời sống đã trở thành chất liệu nghệ thuật dưới ngòi bút tác giả.

2. Bài văn tập trung miêu tả một số loài chim thường thấy ở làng quê bằng cái nhìn hồn nhiên của tuổi thơ được thấm nhuần cảm quan văn hoá dân gian.

Sau mấy câu mở đầu gợi tả không gian làng quê lúc chớm vào mùa hè, đoạn văn sau lần lượt miêu tả một số loài chim theo hai nhóm : nhóm chim lành, gần gũi với con người, cùng một họ như : bồ cát, sáo sậu, sáo đen, tu hú ; nhóm chim dữ, ác như : diều hâu, quạ, cắt và một loài chim dám chống lại chúng, đó là chèo béo.

Bài văn miêu tả và kể về một số loài chim có vẻ như lan man, tự do, nhưng kì thực lại theo một trình tự khá chặt chẽ như đã nêu ở trên. Ở mỗi loài thường chỉ chọn miêu tả một vài nét nổi bật (về màu sắc, hình dáng, tiếng kêu hoặc đặc tính), vừa tả riêng từng loài, vừa tả xen kẽ các loài cùng một họ hoặc có quan hệ với nhau, chú trọng tả hoạt động của chúng, phối hợp tả và kể, nhận xét bình luận. Có thể coi đó là những đặc điểm trong nghệ thuật miêu tả của bài văn này.

3. Có người cho bài văn này chỉ miêu tả và thể hiện các hiểu biết của tác giả về khá nhiều loài chim.

Hiểu như vậy thực ra là chưa đầy đủ. Đúng là bài văn miêu tả một số loài chim thường thấy ở làng quê và điều dễ nhận ra là nó đem lại cho người đọc một số hiểu biết về loài chim một cách khá sinh động, hấp dẫn. Nhưng giá trị của bài văn không chỉ có thế, nó còn đem đến cho người đọc một cảm nhận thiên nhiên đầy màu sắc văn hoá dân gian về làng quê qua cái nhìn hồn nhiên của tuổi thơ. Cần chú ý là từng loài chim ở đây đều được nhìn nhận theo mối quan hệ với con người, trong cách đánh giá của dân gian và ít nhiều có tính biểu tượng về con người. Điều này thấy rất rõ trong những đoạn tả về sáo sậu, diều hâu, quạ, bìm bìm, chèo béo. Chính bằng cách cảm nhận đó nên có những câu bình luận kiểu như nói về chèo béo : "Mới tờ mờ đất nó đã cất tiếng gọi người : "Chè cheo chét"... Chúng nó trị kẻ ác. Thì ra, người có tội khi trở thành người tốt thì tốt lắm". Cố nhiên cách nhìn của dân gian cũng có chỗ rơi vào định kiến, gán cho một loài chim nào đó một đặc tính không phải là bản chất của chúng, hoặc coi sự xuất hiện của chúng là điềm báo trước cho một biến cố, sự việc sẽ xảy ra. Ví dụ như quan niệm phổ biến trong dân gian về chim lợn, về cú hay chim khách mà chúng ta đều biết là không có căn cứ xác đáng. Trong bài văn này, quan niệm như thế cũng thể hiện ở đoạn nói về bìm bìm và sự tích về loài chim này. GV cũng cần chỉ ra cho HS thấy được sự hạn chế của quan niệm mang tính định kiến ấy, dù đó cũng vẫn là một phần của văn hoá dân gian.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

1. Giới thiệu

GV dựa vào phần *Chú thích* về tác giả, tác phẩm và mục 1 phần II – *Những điều cần lưu ý* ở trên để giới thiệu. Có thể bắt đầu bằng một câu thơ, câu ca dao, đồng dao về các loài chim để dẫn vào bài học.

2. Tiến trình tổ chức các hoạt động

Hoạt động 1. Đọc và tìm hiểu chung về bài văn.

– GV cho hai HS đọc, mỗi em đọc một đoạn. GV đọc một đoạn. Chú ý cách diễn đạt của tác giả ở bài văn này cũng như trong cả tác phẩm là cách kể chuyện tự nhiên, lời văn gần với lời nói thường, mang tính khẩu ngữ, câu văn thường ngắn. Khi đọc cần thể hiện được những đặc điểm ấy của lời văn.

– Dựa vào câu hỏi 1 trong SGK, GV hướng dẫn HS tìm hiểu chung về bài văn, chủ yếu là tìm hiểu trình tự kể, tả và cách dẫn dắt mạch kể.

Bài văn tưởng như kể và tả một cách lan man về các loài chim, nhưng kì thực vẫn có một trình tự tương đối chặt chẽ và hợp lí với cách dẫn dắt mạch kể khá tự nhiên. Mở đầu là một đoạn ngắn, gợi tả khung cảnh làng quê vào lúc chớm sang hè với những màu sắc, hương thơm các loài hoa quen thuộc cùng với vẻ rộn rịp, xôn xao của bướm, ong. Tiếp đó, từ tiếng kêu của con bồ các bay ngang qua sân nhà, tác giả dẫn vào một cách tự nhiên đoạn tả và kể về các loài chim.

Các loài chim được tả theo hai nhóm và tạo thành hai đoạn của bài : đoạn trên tả nhóm các loài chim lành, gần gũi với con người như bồ các, sáo sậu, tu hú ; một nhóm là các loài chim ác như diều hâu, quạ, cắt và một loài dám đánh lại lũ chim ác là chèo béo. Đoạn nói về bìm bịp có thể xem là phần chuyển tiếp, liên kết giữa hai đoạn.

Hoạt động 2. Tìm hiểu về nghệ thuật miêu tả các loài chim trong bài văn.

– Dựa vào câu hỏi 2 trong SGK, GV hướng dẫn HS tìm hiểu nghệ thuật miêu tả của tác giả.

– Nghệ thuật miêu tả các loài chim trong bài *Lao xao* rất sinh động, tự nhiên và hấp dẫn. Để đạt được hiệu quả đó, tác giả đã :

+ Chọn miêu tả ở mỗi loài một vài nét nổi bật đáng chú ý, hoặc về tiếng kêu hoặc về màu sắc, hình dáng, hoặc về đặc điểm, tập tính của chúng. Ví dụ : bồ các

thì tiếng kêu "các... các", sáo thì hót và còn được người nuôi dạy nói nên rất gần người. Các loài chim dữ như diều hâu, quạ, cắt,... thì chủ yếu miêu tả chúng qua hoạt động (như diều hâu bắt gà con, các cuộc đánh nhau giữa chèo béo với diều hâu và chim cắt).

+ Kết hợp tả và kể (chuyện con sáo nhà bác Vui tọ toẹ học nói, chuyện về sự tích con bìm bìm). Miêu tả ngoại hình qua hành động, phối hợp xen kẽ giữa các loài có mối quan hệ với nhau (đoạn về các loài chim diều hâu, chèo béo, quạ, cắt, có những cảnh cuộc giao chiến giữa chúng được tả rất sinh động).

+ Kết hợp giữa tả, kể với nhận xét, bình luận.

Qua sự miêu tả trong bài văn này, không chỉ thấy tác giả có vốn hiểu biết phong phú, tỉ mỉ về các loài chim ở làng quê mà chúng ta còn cảm nhận được tình cảm yêu mến và gắn bó với thiên nhiên làng quê ở tác giả. Đặc biệt là nhà văn vẫn giữ được nguyên vẹn cho mình cái nhìn và những cảm xúc hồn nhiên của tuổi thơ khi kể và tả về thiên nhiên làng quê.

Hoạt động 3. Tìm hiểu câu hỏi 3 trong SGK : *Về chất văn hoá dân gian trong bài.*

- Đây là một nét đặc sắc của bài văn, tuy nhiên cũng là điều hơi khó cảm nhận đối với HS. GV cần gợi ý để HS tìm ra lần lượt các yếu tố của văn hoá dân gian như đồng dao, truyện cổ tích, thành ngữ, tục ngữ và sau đó GV chỉ ra màu sắc văn hoá dân gian thấm nhuần trong cả cách nhìn, cách cảm nhận về các loài chim.

- Những yếu tố văn hoá dân gian trong bài :

+ Đồng dao : *Bồ các là bác chim ri... là chú bồ các...*

+ Thành ngữ : *Dây mơ, rễ má ; Kẻ cắp gấp bà già ; Lia lia lát lát như quạ vào chuồng lợn.*

+ Truyện cổ tích : *Sự tích chim bìm bìm, Sự tích chim chèo béo.*

- Chất văn hoá dân gian không chỉ thể hiện ở các yếu tố trực tiếp như đã kể ở trên, mà còn thấm đượm trong cái nhìn, cảm xúc của người kể về các loài chim và cuộc sống ở làng quê. Đó là cách nhìn chung trong mối quan hệ với con người, với công việc nhà nông, là những thiện cảm hoặc ác cảm với từng loài chim theo những quan niệm phổ biến và lâu đời trong dân gian, đôi khi gán cho chúng những tính nết hay phẩm chất như của con người (ví dụ : các nhận xét về bìm bìm, chèo béo). Trong những quan niệm dân gian ấy, bên cạnh nét hồn nhiên, chất phác, không phải không có những hạn chế của cách nhìn mang tính định kiến, thiếu căn cứ khoa học (ví dụ : từ chuyện về sự tích chim bìm bìm mà cho rằng chỉ

khi con chim này kêu thì các loài chim ác, chim dữ mới ra mặt ; hay từ câu thành ngữ "Kẻ cắp gấp bà già" và cách gọi chèo béo là kẻ cắp rồi nhận xét rằng : "... người có tội khi trở thành người tốt thì tốt lắm").

Hoạt động 4. Tổng kết về giá trị nội dung và nghệ thuật của bài văn.

– GV cho HS phát biểu cảm nhận và thu hoạch của mình sau khi học bài văn (theo câu hỏi 4 trong SGK).

– Dựa vào phần *Ghi nhớ* trong SGK, GV tổng kết về giá trị nội dung và nghệ thuật của bài văn.

3. Luyện tập

– HS về nhà搜集 và chép lại một số câu thơ, ca dao, thành ngữ, tục ngữ nói về các loài chim.

– Bài tập : viết đoạn văn tả một loài chim (có thể kết hợp với phần Tập làm văn).